

3. ПАТРІОТИЗМ, ШОВІНІЗМ, НАЦІОНАЛІЗМ: ЕКСПЛІКАЦІЯ ПОНЯТЬ

М.Г. Кітов

Національний університет харчових технологій, м. Київ

*«Бо де б не був — скрізь ти, і ти, і ти:
Хто відсахнувся тебе, того і Бог карає.
Хто полюбив тебе — лиш той безсмертя знає.
Не знає тебе — безплідно відцвісти»*

(П.П. Кононенко)

Розвиток сучасного глобалізованого світу характеризуються двома головними тенденціями. З одного боку відбувається процес інтеграції окремих держав до світової спільноти, а з другого — швидкими темпами конститується національна ідентичність народів, усвідомлюється ними власна окремішність та історична самодостатність.

Сьогодні національна самоідентифікація народів загострює проблему патріотизму, особливо серед громадян країн, що отримали свою незалежність після розпаду останньої імперії — СРСР.

Для глибокого розуміння феномена патріотизму порівнюємо терміни «патріотизм», «шовінізм», «націоналізм», адже в літературі і особливо в політичній практиці їх часто ототожнюють та свідомо підміняють. **Патріотизм** (грец. *πατριότης* — співвітчизник, *πατρίς* — батьківський, *πατρίς* — земля батька, предка) — це любов та відданість Батьківщині, прагнення своїми діями служити її інтересам. Патріотизм передбачає не лише гордість за матеріальні й духовні досягнення своєї Батьківщини, не тільки бажання зберегти та примножити їх, а й глибоку внутрішню потребу захищати інтереси своєї країни. Не випадково в науковій і довідниковій літературі патріотизм визначають як суспільний і моральний принцип, що характеризує ставлення людей до своєї країни. Він проявляється у цілісному комплексі суспільних почуттів та дій, що узагальнено називається любов'ю до своєї Батьківщини. Патріотизм є одним з найглибінніших почуттів людини до землі, що народила її, до рідних, близьких і оточуючих, що сформували її. Патріотизм, як багатогранне почуття, водночас є також почуттям вдячності індивіда іншим (рідним, близьким, землякам) за своє становлення, набуття ним рис соціальності. Батьківська земля, земля предків виводить людину у вирій життя. З неї починається Батьківщина. Тому Батьківщину, як і рідну матір, не вибирають. Про це зворушливо написав у поезії «Лебеді материнства» Василь Симоненко: *«Можеш вибрати друзів і дружину,*

Вибрати не можна тільки Батьківщину.

Можна вибрати друга і по духу брата,

Та не можна рідну матір вибрати» [4, с. 225]

«Можна все на світі, вибрати, сину,

Вибрати не можна тільки Батьківщину» [там само, с. 226]

Почуття патріотизму формувалося і закріплювалося століттями та тисячоліттями в процесі розвитку людських спільнот. Як соціально-політичному явищу, патріотизму притаманні витоки, внутрішня структура. В процесі суспільного розвитку почуття патріотизму наповнюється різним соціальним, національним і класовим змістом.

Одним з історичних джерел патріотизму є прив'язаність до рідної мови, народних традицій і звичаїв, етнічної культури, віри в Бога в традиціях своїх предків, краю свого народження. Не випадково загарбник спершу прагне

зруйнувати історичну пам'ять поневолених народів, перетворити громадян в манкуртів, іванів, які не пам'ятають своєї етнічної родовідної, і лише пізніше встановлює свій гніт, який видає за благо.

Патріотизм являє собою певне моральне ставлення й оцінку особистістю своєї приналежності до родового, до соціуму. З'явившись внаслідок становлення людського суспільства, патріотичне (в своїй основі соціально-моральне) почуття персоніфікується особистістю не лише через біологічну спадковість, а й під впливом соціального середовища, виховання (соціалізації) у широкому розумінні слова.

Патріотизм як моральнісний принцип гідного життя людини, перебачає не споглядальну любов до Батьківщини, а готовність до самопожертви, готовність своєї інтереси принести на алтар загальних здобутків.

В сьогоденному житті українського суспільства емке, багатогранне поняття «патріотизм» дуже часто вживається всує. Справжня любов до Батьківщини підтверджується не словами, а справами. Патріотизм — це практична діяльність людини на благо Батьківщини.

Потрібно чітко розмежовувати патріотизм і шовінізм. *Шовінізм* — це перебільшене, некритичне переоцінювання свого рідного, батьківського, яке одночасно просякнуте сліпою ненавистю, ворожістю до всього чужого. Шовінізм являє собою надмірне переживання патріотичних почувань, «наркотичне» одурмання патріотичними настроями і переживаннями через приниження і нетерпимість до іншого. Отже, будучи патріотично налаштованими настроями і переживаннями людини, шовінізм водночас немає нічого спільного з патріотизмом. Він є його звироднілою формою, адже заперечує право іншої людини на прояв свої патріотичних переживань і проявів. Саме шовінізм, перенесений у сферу політики, переростає у нацизм, фашизм, імперський колоніалізм. А патріотизм, перенесений у сферу політики, переростає у націоналізм. *Що таке націоналізм?* Найпростіша і найзагальніша відповідь, яка дається в літературі, така: націоналізм — це діяння в інтересах власної нації, власного народу. Як бачимо націоналізм походить від слова «нація». Але нація як спільнота людей виникає лише на певному рівні суспільного розвитку, а саме — з періоду утвердження капіталістичного способу виробництва, який ламає економічні, психологічні, культурні відмінності різних народностей і поєднує їх єдністю економічного життя. Тому не випадково націоналізм дуже часто спершу виступає як туга за втратою народом своєї самобутності, своєї культури, своїх звичаїв, мови тощо. Видатна українська поетеса Ліна Костенко, яку небезпідставно називають совістю сучасної України, безмежну любов до своєї Батьківщини виразила такими словами:

*«І щось в мені таке велить
збіліти в гнів до сотого коліна!
І щось мені таке болить,
що це і є, напевно, Україна»* [3, с. 111—112]

Отже, націоналізм в деяких аспектах тотожній патріотизму. Але патріотизм і націоналізм не одне і те саме. Якщо *патріотизм* — це соціально-психологічне почуття до Батьківщини, то *націоналізм* — це політологічний термін, який відтворює, насамперед, вольові зусилля пасіонарних представників нації з *політичних* бажань народу метою яких є створення власної незалежної держави. Видатний німецький філософ Г.В.Ф. Гегель зазначав: *«Высшая честь для народа состоит в том, чтобы создать государство и быть тем самым независимым»* [1, с. 479]. Створити власну державу, в якій «буде своєю правда і воля» — це

головне політичне кредо націоналіста. Тому не випадково російський політичний бомонд, коли мова заходить про утвердження української незалежної держави, із демократів враз перетворюються у махрових шовіністів, мислення котрих пройнято імперською ідеологією. *«Мы присутствуем при бурном и чрезвычайно опасном для нас процессе: зарождения нового украинского национального сознания, в сущности новой нации»* [6, с. 458], — застерігав Г. Федотов.

Прагнення України підписати угоду про асоціацію з Європейським союзом викликало у російського політичного бомонду незрозумілий для пересічного українця панічний страх за своє майбутнє, а не майбутнє України. Чого тільки не пророкують політики і політологи Росії, коли мова заходить про майбутнє України в Європейському союзі. Для всіх «доброзичливців» нагадаю слова Василя Стуса (поет, як відомо, був закатований у імперських таборах із поезії «Сто років, як сконала Січ». Поет оптимістично стверджує: *«Ти вже не згинеш, ти двожилава, земля, рабована віками,*

і не скарать тебе душителямсибірами і соловками» (червень, 1963)

Звертаю увагу на роки написання поезії — 1963 рік! Геніальний поет мислить категоріями вічності. Він прозорливо бачить те, що для більшості людей, зманкуртизованих офіційною пропагандою, залишалося і залишається донині за лаштунками соціального буття.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гегель Г.В.Ф.* Философия права. Пер. с нем.: Ред. И сост. Д.А. Керимов и В.С. Нерсесянц; Авт. Вступ. ст. и примечания В.С. Нерсесянц. — М.: Мысль, 1990. — 524 [2] с., 1 л. портр. — (Филос. наследие).

2. *Кононенко П.П.* «Мій рідний край...» // Кононенко П.П. Голоси в пустелі: Вірші , поеми, драматичні твори / [Передм. Л.В. Любарської; Іл. В.І. Касіяна. — К.: Веселка, 2006. — 414 с.: іл.

3. *Костенко Ліна.* «І тільки злість буває геніальна» // Україно, нене моя!: Сповідь: поезії, писанки...36. /Упоряд. та прим. О.Є. Шевченка; Передм. Я.П. Гояна; Мал. Та післямова Е. В. Біняшевського. — К.: Веселка, 1993. — 327 с.: іл.

4. *Симоненко Василь.* Лебеді материнства // Україно, нене моя!: Сповідь: поезії, писанки...36. /Упоряд. та прим. О.Є. Шевченка; Передм. Я.П. Гояна; Мал. Та післямова Е. В. Біняшевського. — К.: Веселка, 1993. — 327 с.: іл. — с. 225—226

5. *Стус Василь.* «Сто років, як сконала Січ» // Стус, Василь. Палімпсест: Вибране. — К.: Факт, 2003. — 432 с.

6. *Федотов Г.О.* России и русской философской культуре. — М., 1990. — С. 458.